

PAPER DETAILS

TITLE: VUKÛ-GÛYÎ VEYA KLÂSİK TÜRK SIIRI'NDE GERÇEKÇİ ANLATIM

AUTHORS: İsrâfil BABACAN

PAGES: 213-224

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50660>

VUKÛ-GÛYÎ VEYA KLÂSİK TÜRK ŞİİRİ'NDE GERÇEKÇİ ANLATIM

Yrd. Doç. Dr. İsrail BABACAN
Giresun Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

XVII. ve XVIII. asırlar, divan şiirinde yeni üslup ve tarzların ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu asırlarda Türk şiirinde sadece Sebk-i Hindî ve Hikemî Tarz gibi büyük ve bağımsız üsluplar varlığını göstermemiş, daha küçük çaplı tarzlara da rastlanmıştır. Bağımsız üslup haline gelemeyen bu tarzlardan biri de bizim “gerçekçi” anlatım dediğimiz bir tarzdır. Bu tarz, gazelde etkili olmuştur. İran şiirinde XVI. asırda belirginleşen “Vukû-gûyî” adlı tarza benzer. Ancak, Türk şiirindeki gerçekçi anlatımın, Vukû-gûyî’den etkilenip etkilenmediği hususu açık değildir. Türk şiirinde XIX. asırdaki “realist” manada gerçekçilikten oldukça uzak olan bu anlatım, kendi devrindeki benzer örneklerle göre gerçekçi sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Gerçekçi anlatım, XVII ve XVIII. Asır Türk Şiiri, Gazel, Üslup, Tarz.

VUKÛ-GÛYÎ OR REALISTIC EXPRESSION IN CLASSICAL TURKISH POETRY

ABSTRACT

The 17th and 18th centuries are the times when new styles and techniques emerged in Divan poetry. In these centuries in Turkish poetry there aren't only influential and independent styles such as Sebk-i Hindî and oracular styles but also there are some styles which are effective in small-scales. One of these small-scaled styles can be called as “realistic expression”. This style affected ghazel writing. It resembles the style called “Vukû-Gûyî” that emerged in Persian literature in the 16th century. However it isn't clear whether Vukû-Gûyî affected the realistic style in Turkish poetry or not. This style can't be compared with the realism of the 19th century but it might be counted as more realistic than similar styles in the same age.

Keywords: Realistic expression, Turkish poetry in the 17th and 18th centuries, Ghazel, Style, Technique.

Giriş

Klâsik Türk Şiiri, beslendiği temel kaynaklardan biri olan İran şiiri ile ilişkilerini çok yönlü olarak uzun süre devam ettirmiştir. Bu ilişkide özellikle iki dönem

ön plâna çıkar: 1. Klâsik şiirin kuruluş döneminde (XIII-XV. asırlar) İran şiiri ile olan şekil ve muhteva ilişkisi 2. Osmanlı-İran ilişkilerinin sulh temeline oturduğu XVII. asrın ikinci yarısından sonraki dönem.

Söz konusu dönemlerden ilki, uzun bir zaman dilimini kapsamakta olup şekil ve muhteva açısından her türlü ilişkiyi içerir. Oysa ikinci dönem, daha çok üslûp ve tarzlar arası geçişleri ifade eden bir dönemdir. Çünkü Türk şiiri bu dönemde, kendi karakterini bulmuş, İran şiiriyle boy ölçüşecek düzeye ulaşmış ve böylece İran şiirinden aldıklarını, yeni arayış ile ihtiyaçlarına uygun bir seçime tabi tutmuştur. Bu seçimde, bilinen üslûpların yanında, bağımsız, üslûp seviyesine ulaşmamış bazı tarzlardan da söz edilebilir. Yani XVII ve XVIII. asır Türk ve İran şiirinin ilişkileri, Sebk-i Hindî açısından ön plâna çıkarılmakta ise de aslında daha başka küçük boyutlu geçişlerden söz etmek de mümkündür.

XVII. ve XVIII. asırlarda, “şairlerdeki yenilik arzusu, gerek şekil, gerekse içerik bakımından klâsik estetiğin katı kurallarında çözülmelere yol açmıştır. Eski şiirin geleneksel konuları, aşk, tasavvuf, rintlik ve tabiat, önceki asırlardan itibaren artmaya başlayan mahallî konular, bu asırlarda da devam etmekle birlikte, şairlerin yüzü iç ve dış gerçekliğe daha fazla dönmüş, sosyal hayatta ve zihniyet dünyasındaki değişimin iz düşümleri az da olsa şiirde görülmeye başlamıştır. Tabiat tasvirleri, yaşanan hayat, minyatür çizgisinden kurtulup, modern bir tablo gibi gerçekçi bir şekilde eserlere aksettirilmeye başlamıştır” (Horata, 2009: 54). İşte bu yenilik arzusu ve değişimlerin İran şiirindeki paralel bazı hareketlerden yaklaşık bir asır sonra gerçekleşmesi, iki saha arasındaki benzer tarzların etkileşimini akla getirmektedir. Ancak her şeye rağmen, benzer bütün tarzların mutlaka etkileşimle ortaya çıkmadığını da göz önünde bulundurmak gerekir.

Bizim bu yazımızda bahsedeceğimiz tarz, Türk şiirinde XVII. asırda belirgin örnekleri görülen ve İran şiirinde bir asır önceki benzer bir hareketi hatırlatan gerçekçi anlatım tarzıdır.

Sebk-i Vukû (Vukû-gûyî)

Arapça asıllı vukû (وقوع) kelimesi Farsça’da meydana gelmek, inişe geçmek, ortaya çıkmak gibi anlamlara gelir (Muîn, 1371/1993: IV/5049). Gûyî ise, goften (گفتن) söylemek) fiilinin muzârî mastar ismidir. Fars şiirinde terim olarak vukû-gûyî, XVI. asırda bir grup şairin, kendi devirlerindeki şairlerden farklı olarak gazelde sadelik içinde ve edebî sanatlardan arınmış bir dil kullanmak suretiyle, aşk ve âşıklık hallerini, hissettikleri gerçeklik içinde, gösterişsiz ve süsten uzak bir tarzda anlatmalarındır (Mîrsâdîkî, 1373/1995). Başka bir söyleyişle, gazelin geleneksel konusu olan “âşık”ın “maşûk”a olan aşkının acıklı bir tarzda beyanı ve her zulüm ile cefaya kayıtsız katlanması yerine şairin, sevgilinin ilgisizliğinden sıkılarak, onun vefasızlık, zulüm ve rakibe yersiz yüz verişine şikayetin anlatılmasıdır (Güleryüz, 2006: 106). Bu tarza bazı Farsça tezkire müellifleri, *Mekteb-i Vukû*, *Debistân-ı Vukû*, *Tarz-ı Vukû*, *Zebân-ı*

Vukû ve Vukû-gûyî gibi adlar vermişlerdir. İran şiirinde Vukû-gûyî, XVI. asrın ikinci yarısında en verimli dönemine ulaşarak XVII. asra kadar devam etmiştir. Yukarıda zikredilen adlardan maksat, aşk ve âşıklık halleri ile âşık ve maşûk arasında geçenlerin gerçekçi bir dille anlatılmasıdır (Babacan, 2010: 308). Yaygın olan kabule göre Vukû-gûyî, şair Baba Figânî'nin (ö. 925/1519) taklit edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak ondan sonra Lisânî-i Şîrâzî (ö. 941/1534), bu taklidi yeniliğe çevirmiştir. Daha sonra Zamîrî (ö.985/1577'den sonra), Muhteşem-i Kâşânî (ö. 996/1587), Vahşî-i Bâfkî (ö. 991/1583) onu takip etmiştir. Lisânî-i Şîrâzî bu tarzın mucidi, Şeref Cihân-ı Kazvînî'i (ö. 968/1561) ise onu temellerine oturtan ve zirveye çıkaran kişi olarak bilinir (Me'ânî, 1374/1996: 3-5). Ancak bu tarzı daha eski temellere dayandıran başka görüşler de mevcuttur¹.

Öte yandan, Vukû-gûyî'nin ortaya çıkışında, en önemli etken olarak, Sebk-i Irakî şiirinin gerçeklikten uzaklaşması ve bütünüyle düşünsel, hayalî bir havaya bürünmesini gösteren bir görüş de vardır. Buna göre gerçeklikten uzak düşen bir üslûp, ancak uç noktalardaki şairlerin benimseyeceği bir üslûp olabilir. Ayrıca şiirde aynı mazmunların tekrar edilmesi ve yeni yolların aranmaması, Sebk-i Irakî'nin sönerek, Vukû-gûyî'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Güleryüz, 2006: 105).

Şemîsâ bu üsluba mensup bütün şairlerin, gerçekçilik özelliğine sahip olmadığını belirtir. Buna göre, söz konusu tarzda genel olarak maşûkla âşık arasında gerçekten vuku bulmuş olaylar anlatılır. Yani bu mektepte gazel, âşıkla maşûk arasında geçenleri hikâye şeklinde vermektedir. Ancak ne olursa olsun, genel olarak bu şiirlerde gerçekçilik oldukça kuvvetlidir (Şemîsâ, 1376/1998: 161). Burada Vukû-gûyî'nin gazel esaslı olduğuna dikkat etmek gerekir.

Sebk-i Hindî ile benzer noktaları bulunan Vukû-gûyînin² gerçekçilik dışında en önemli özellikleri; âmiyâne, sade ve akıcı bir dile sahip olması, klişeleşmiş geleneksel edebî sanatlarla çok yer vermemesi, elle tutulur somut bir maşûktan söz etmesi, diğer nazım şekillerine göre gazele daha fazla yer vermesi ve sosyal çöküntülerle birlikte şairlerin kendi iç dünyalarına yönelmeleridir (Enûşe, 1375/1997: II/796). Görüldüğü gibi Fars şiirinde Vukû-gûyî, gazelle sınırlandırılmıştır. Şu gazel, Farsça'da Vukû-gûyî'ye en güzel örnektir (Âryân, 2005: 89-90):

¹ Söz konusu görüşlerden Enûşe ve Şiblî'ninkiler ön plândadır. Bunlar sırasıyla: 1. Safevî dönemi tezkirecilerinin çoğu, XVI. asır şairlerini vukû-gûyînin kurucusu saymalarına rağmen, bazı araştırmacılara göre bu tarz Fars şiirinde daha önce görülmemiş bir tarz değildir. Söz konusu araştırmacılar, iddialarına delil olarak Ferruhî-i Sistânî (ö. 429/1037-1038) ile Sa'dî'nin (691/1292) bazı gazelleri ve Emir Husrev-i Dehlevî (ö. 725/1325) ile Kemâleddîn İsmâîl'in (ö.635/1237) bazı şiirlerini gösterirler. Onlara göre, Sebk-i Vukû şiirlerini öncekilerinden ayıran üslûp niteliği, bu özelliklerin tekrar sıklığıdır (Enûşe, 1375/1997: II/795-796. 2. Fars şiirinde gerçekçi söyleyişin mucidi Sa'dî'dir. Ancak Şeref Cihân-ı Kazvînî bu tarzı müstakil hale getirmiştir (Nu'mânî, 1363/1985: III/16).

² Bir başka görüşe göre, Sebk-i Vukû, Sebk-i Hindî'nin öncüsü, hazırlayıcısı veya ilk devresidir. Buna göre, Sebk-i Hindî ile Sebk-i Vukû arasında tek ortak yön, âmiyâne dilin kullanılmasıdır. Sebk-i Hindî'nin mazmun zenginliğine karşılık Sebk-i Vukû'nun mazmunları, âşıkâne maceralarla sınırlıdır (Şemîsâ, 1381/2003: 278-279).

نشینم چون به بزم آن جفا جو زود برخیزم
که گر مانم می ترسم که نا خشنود برخیزم
به امیدی که شاید غیر هم بر خیزد از مجلس
پس از عمری که در بزمش نشینم زود برخیزم
نشستم تا برت با غیر کردی طرح سرگوشی
اگر صحبت باین دستور خواهد بود برخیزم³

Klâsik Türk Şiiri'nde Gerçekçi Anlatım

Klâsik Türk Şiiri'nde belirli bir gerçekçi anlatımdan bahsedeceksek, bunun öncelikle gazellerde aranması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü türüne göre bir mesnevî, kasîde ya da musammatta, tasvîrî, hikaye şeklinde veya gözlemleri doğrudan aktaran gerçekçi anlatıma rastlanması yadırganmaz. Örneğin Vuslatî Ali Bey'in "Gazâ-nâme-i Çehrîn" adlı gazavatnâmesinde (Aksoyak-İsen, 2003: 239-247) gerçekçi harp sahnelerinin olması ya da Nailî'nin bir müseddesine "Müseddes Der-Ahvâl-i Hod" başlığını atarak kendisi hakkındaki duygu ve düşüncelerini gerçekçi bir anlatımla dile getirmesi (İpekten, 1970: 190-193) böyle durumlardandır. Bu, başlangıçtan beri, Klâsik Türk Şiiri'nin her döneminde görülebilir.

Oysa geleneksel, lirik, mecazlı ve kurgusal bir anlatıma sahip olan gazelde gerçekçi anlatıma rastlanması dikkat çekicidir ve belirli bir farklılığı ifade eder. Çünkü öncelikle gazel yazan şairden, "divan şiirinin bütün mazmunlarını, her çeşit hüner ve sanatlarını kesiflik gerektiren bir çerçeveye yerleştirmesi, bunları onun içinde gergef gibi işlemesi beklenir" (Akün, 1994: 405). Gelenekte gazel, divan şairinin hiçbir amaca bağlı olmadan sadece sanat için kullandığı bir nazım biçimidir (Dilçin, 1986: 120). İşte bu durum ister istemez gazeli kurgusal bir yapıyabüründürmektedir⁴. Andrews'in deyişiyle "sanatsal edinimin ürünü olan gazel", belirli motivasyonları taşıyan, belirli bir kişinin yarattığı bağımsız veya kurgusal bir gerçekliktir. Ancak bu gerçeklik, şairin konuşmasını temsil etmez ve "metinsel gerçekliğin" parçası olur (Andrews, 2000: 20). Dolayısıyla gazellerde rastlanacak gerçekliğin yalın tasviri, gelenek dışı bir unsur olacaktır.

³ Anlam: O cefâ edicinin meclisinde ya oturmayayım ya da oturduğumda erken kalkayım. Bir müddet kalırsam korkarım memnuniyetsizlikle ayrılırım. Ancak başkalarının da o meclisten kalkması umulur. Bezminde bir ömür boyu kalmayı arzularken erken kalkayım. Yakınına oturdum çünkü başkalarıyla fısıltıyla konuşuyordu. Eğer sohbet böyle devam edecekse kalkıp gideyim (Babacan, 2010: 46).

⁴ Yukarıda gazelin anlatılan özelliklerinden olsa gerek, bizzat divan şairleri gazel yazmak hakkında: "gazel düzmek, gazel sünûh etmek, gazel tarh etmek, gazel terennüm kılmak ve gazel bağlamak" gibi tabirler kullanmışlardır (Yeniterzi, 2005: 3). Buna rağmen, şairler tarafından geleneksel özelliği iyi bilinen gazelin, her zaman söz konusu çerçevede kaleme alındığı söylenemez. Divan şairleri, başlangıçtan beri, zaman zaman çizgi dışına çıkan gazeller de yazmaktan geri durmamışlardır.

İşte bizim, başlangıçtan beri divan şairlerinin gazelleri üzerinde yaptığımız çok genel bir taramada dahi, gelenek ve metin dışı gerçekliğe kaymış bazı gerçekçi anlatım örneklerine rastlamamız mümkün olmuştur. Ancak çok önemli olan nokta şudur ki; **bu tür metinler, nisbî bir gerçekçiliğe sahiptir. Yani söz konusu örnekler, gelenekteki benzer örneklerle göre gerçekçidir. Yoksa bu örnekler, şiirimizde, realist manada gerçekliğin başladığı XIX. yüzyıldaki benzerleriyle karşılaştırılamaz.** Örneğin, aşağıda Fuzulî'den (ö. 1556) alınan gazelde aşk, âşık, maşûk ve rakîb (ağyâr) arasındaki ilişki, gelenek doğrultusunda ve metin bağlamında hakîkate bağlı iken, Ahmet Paşa'dan (ö. 1497) alınan örnekler, dış dünyaya açık ve daha gerçekçidir. Şairin bu şiirde konu bütünlüğü içinde anlattığı yalnızlık duygusunda, gerçekçi ya da gerçeğe yakın "kurmaca" ile dile getirilen bazı temalar vardır. Bunlar: Sevgilinin, rakibin dahi etmediği cefayı şaire layık görmesi, aşk zevkiyle başı dönen şairin nasihat dinlemek istememesi, aşk hayatında gamdan uzak kalamaması ve sürekli sevgilinin yolunu gözlemesi gibi temalardır. Dikkat edilirse bu temalar, abartıdan uzak, her zaman, her tür aşkta görülebilecek durumlardır:

*Gam diyârında ecel peyki güzâr etmez bana
Yok sanır varum meger kim i'tibâr itmez bana*

*Yâr cevri etmez bana ağyâr ta'lîm etmeden
Bi'llâh ağyâr eyleyen ihsânı yâr itmez bana*

*Dağıtır her lahza berg-i ayşımı âhum yeli
Hansı nâ-hak zulmdür kim rûzgâr itmez bana*

*Aşk zevkiyle hoşem terk-i nasîhat kıl refik
Ben ki tiryâkî-mizâcum zehr kâr itmez bana*

*Çerhden aşırmadan yâdunla âh-ı âteşin
Kadr idüp gerdûn şererden zer-nisâr itmez bana*

*Nakd-i cân târâc-ı gamdan saklamak düşvârdur
Aşk tâ seng-i melâmetden hisâr itmez bana*

*Yad-ı la'lünle Fuzûlî gözleyüp râh-ı adem
Var bir tedbîri ammâ âşkâr itmez bana
(Fuzûlî, G. 16, s. 138)*

*Ağladugumca ben ol şûh-ı sitem-kâr güler
Bir olup düşmân ile her nefes oynar güler*

*Subha dek her gice bülbül gibi feryâdumuzu
Müşkil ol kim işidüp ol yüzi gülzâr güler*

*Dostlar böyle mi olur dostluğun kâ'idesi
Ki ağladuğun göricek yârınun ol yâr güler*

*Cân ferah olduğu dilden degül Allâh bilür
Düşmâna karşı kulup gayreti nâ-çâr güler*

*Ahmed ağladuğı ile âlemi gark eylediğı
Bu ki gördükçe anun hâlini ağyâr güler
(Ahmed Paşa G. 101, s. 189)
Subh-dem her gice ağyâr ile ol yâr oturur
Dest-bâzî kulup ağyâr ile oynar oturur*

*Âh kim ol câme-i hâb içre düşmânlar ile
Gör ki ben miskîn her gice ki bî-yâr oturur*

*Her kaçan gül gibi ol hâr ile handân yürüse
Ehl-i dil bağırını lâle gibi dâğlar oturur*

*Ahmed'i gör ki saçun fikriyle uzun giceler
Kimseye hâlini dimez hemân ağlar oturur
(Ahmed Paşa, G. 105, s. 191)*

Necâtî'den (ö. 1509) alınan şu gazellerde ve beyitlerde ise, konuşma dili özellikleri içinde, tahkiye türü anlatıma sahip ve yer yer “dedim-dedi” diyalogları şeklinde göreceli gerçekliğe sahip örneklerle rastlanır:

*Bana cevri ile öldürse dimen ol yâra kanludur
Halâl olsun ana kanum yigitdür delikanludur*

*İşitdüm kim rakîb ölmüş habîbün ömri çoğ olsun
Kapudan bir seg eskilmiş anı sanman ziyânlıdur*

*O mâhı nâgehân görsem bana söylemeyüp geçse
Kalur barmağum ağzumda gören dimez ki cânlıdur*

*Dimişdi öldürem seni ferah ol tîğ-i hışmumla
Dirîga ahdine turmaz sanasın Karamanlıdur*

*Necâtî ey perî-çihre inen üftâde olmuşdur
Yüzünün rengi zerd olmuş gözinün yaşı kanlıdur
(Necâtî, G. 69, s. 188)*

*Kocmağa el vermeyen serv-i dil-ârâdan nolur
A benüm çok sevdüğüm kurti temâşâdan ne olur*

.....
*Rind-i ser-meste nasîhat halk içinde eyleme
Vâ'izâ hüşyâr isen sohbetde gavgâdan ne olur
(Necâtî, G. 160/1 ve 6, s. 244)*

*Didüm ey dil sana yâr ide vefâ handân ol
Âh idüp derd-i derûn ile didi andan ol*

*Bana cânân işigi Ka'be sana ey sûfî
Tek yüzün görmeyelüm var Mısır'a sultân ol*

*Didüm işigüne yüzüm süreyin güldi didi
İşte bak Ka'be gerek hâcî gerek kurbân ol*

*Hey vefâsuz güzel efgân ile geçdi günümüz
Bir gice külb-i ahzânumuza mihmân ol*

.....
(Necâtî, G. 336/I-4, s. 350)

*Bugün hüsnün zamânıdır öpül ömrüm kocul cânum
Güzellik çünkü fânîdür öpül ömrüm kocul cânum*

*Öpülmekden çü kan olmaz koculmakdan ziyân olmaz
Güzellik câvidân olmaz öpül ömrüm kocul cânum*

*Sarılmak bir hidâyetdür koculmak hod sa'âdetdür
Bilürsüz bâse âdetdür öpül ömrüm kocul cânum*

*Geçer kalmaz zamândur bu güneş gibi ayândur bu
Vefâsı yok cihândur bu öpül ömrüm kocul cânum*

*Bakup serv-i bülendüne nazar kıl kendü kendüne
Necâtî derdmendüne öpül ömrüm kocul cânum
(Necâtî, G. 354, s. 360)*

*Yüz çevürme kaçma benden gel berü çok sevdüğüm
Atasından anasından ilerü çok sevdüğüm*

.....
*Öldüreyin dir imişsin âşık-ı bî-çâreyi
Andan utanmaz mısın ilden a bu çok sevdüğüm
(Necâtî, G. 376/I ve 5, s. 373)*

Aşağıda Mesîhî'den (ö. 1512) alınan örnekte ise, hitap üslubu içerisinde gerçekçi bir anlatıma yer verilir:

*Ne gizlersin saçun bûyını bizden
Şehâ umdugumuz bu mıydı sizden*

*Didüm bâda dehân-ı yâr için râz
Haber ısmarladum ana ağızdan*

*Seni izler yürürmüş yollar üzre
Haber sorduk sabâya yoldan izden*

*Peşîmândur meger zühbine sûfî
Ki kalduramaz başın bucakda dizden*

*Rakîbe bilmezüz n'itdük Mesîhî
Ki hîç ayrılmaz anun gözi bizden
(Mesîhî, G. 172, s. 228)*

Bâkî (ö. 1600) nispeten gerçekçi olduğu gazellerinde, tahkiye edici ve tasvîfî bir anlatım biçimine sahiptir:

*Hadden efzûn mihrim ol nâ-mihribân bilmezlenür
Hep bilür çok sevdiğüm ammâ hemân bilmezlenür*

*Âşînâlık virmeüyüp bîgâne resmin kullanur
Nâz ider her gördüğince bir zamân bilmezlenür*

*İltifât-ı hâl-i dervîşe ulüvv-i şân komaz
Hep bilür ahvâli şâh-ı kâm-rân bilmezlenür*

*Gamzesi zahm urduğınca la'li dermân itmede
Gerçi kim dil derdin ol âşûb-ı cân bilmezlenür*

*Nâz u istiğnâ ile Bâkî'ye tokınmaz geçer
Râst gelse yolda ol serv-i revân bilmezlenür
(Bâkî, G. 73, s. 145)*

*İsterse n'ola haste gönül yâre sarılmak
Mecrûh olıcak lâzım olur yara sarılmak*

*Olmadı müyesser bana bir serv-i revânun
La'lini öpüp biline bir pâre sarılmak*

*Öpdüm elini kucmağa bilin edeb itdüm
Gül di didi bilmez dahı bî-çâre sarılmak*

*Dil-berlerün ey gonca-dehen âdeti budur
Gül ruhlarını ara öpüp ara sarılmak*

*Zâyi ola mı bunca belâ dünyede Bâkî
Ya Rabbi nasîb ola mı dil-dâra sarılmak
(Bâkî, G. 247, s. 253)*

Nedîm'in (ö. 1730) bazı beyitlerinde rastlanan gerçeklik, diğer örneklerle göre daha belirgin olup, somut yer ve zaman gibi göstergelere sahiptir:

*Vardır huzûra söyleyecek bir sözüm anı
A'da kaçan uyur o zamân söylerim sana*

*Söylenmez o perî ile seyr-i Hisârımız
Zann etme ey dîl anı hemân söylerim sana
(Nedîm, G. 3/4-5, s. 274)*

*Münâsibdir sana ey tıfl-ı nâzım hüccetin al gel
Beşiktaş'a yakın bir hâne-i virânımız vardır
(Nedîm, G. 26/3, s. 286)*

*Döğülmeğe söğülmeğe kul olmağa bi'llâh
Hep kâ'ilim ammâ ki efendim senin olsam
(Nedîm, G. 83/5, s. 317)*

*Soydum o mehin câmesin bûsesin aldım
Vakt oldu müsâ'id günümü yaza düşürdüm
(Nedîm, G. 86/3, s. 318)*

*Dün çemende sevdiğim mestâne geçdin bakmadın
Serv refâtârın görüp başın salardı dûrdan
(Nedîm, G. 107/4, s. 329)*

Ancak yaptığımız tespitlere göre bu tür gerçekçi anlatımlar, Osmanlı sahası Hint üslûbu şairleri arasında, Hint-İran sahasını örnek almalarından olmasa da, devrin sosyo-kültürel ihtiyaçları nedeniyle artmıştır. Çünkü Hint üslûbunun şiirimizde etkili olduğu XVII ve XVIII. asırlar, yeni arayışların olduğu bir dönemdir. Hint üslûbu şairlerinde bu tarz çoğu kez "dedim-dedi" şeklinde, halk şiirindeki karşılıklı konuşmaları hatırlatacak bir şekilde karşımıza çıkar. Örneğin tasavvufî anlam dünyasının da göz ardı edilemeyeceği bir gazelinde Şehrî (ö. 1660), sevgiliyle gizli bir ortamda sohbet ettiklerini belirterek -klâsik şiire aykırı biçimde- sevgilinin kendisine yakın davrandığını ve vuslatı tattıklarını söyler:

*Nezzâre-i ruh ile dili hurrem eyledük
Mestî-i câm-ı hüsn ile def'-i gam eyledük*

*Geh gamzesiyle gâh nigâh ile bahs idüp
Harf-i vefâda birbirimiz mülzem eyledük*

*Evvel nazarda perde-i şermin kılup güşâd
Âhir o işve-kâr ile çok âlem eyledük*

*İtdük havâle hâhiş-i vuslat-terâneyi
Sabr-ı edeb-nüvâzun işin derhem eyledük*
.....
(Şehrî, G 83/1-4, s. 208)

Aşağıda Fehîm'den (ö. 1648) alınan gazelde görüldüğü gibi bazen Vukû-gûyî karşımıza tam bir Nedîmâne vuslat şeklinde çıkar:

*Sîneye çekdüm o meh-pâreyi cânım diyerek
Leblerin emdüm anun tûtî-lisânum diyerek*

*Bin niyâz ile getürdüm o hümmâyı sayda
Şehlevendüm güzelüm şûh-ı cihânum diyerek*

*Pîr gönlüm yine bir nev-rese oldu âşık
A benüm tâze gülüm tâze cüvânum diyerek*

*Mû-miyânun koçup öptüm leb-i la'l-i yâri
Boyu servüm yüzi gül gonca-dehânum diyerek*

*Gelmez âgûşuma ol tûti-i şîrîn-güftârum
Âşıkum iffeti-i tâze-zebânum diyerek*
(Fehîm, G CLXX, s. 532)

Vukû-gûyî, kimi gazellerde, gerçek hayat tabloları ya da olması mümkün hayalî hikâyeler şeklindedir. Şehrî, tecrid sanatı çerçevesinde, kendisini “dün meyhane kapısında, sarhoş bir halde yatarken” görür. Bu sırada “sarığı (destâr) bir yana, kendisi bir yana” yatmıştır. Bir başka gazelinde ise, sevgiliyle arasında geçen hayalî bir karşılaşma sahnesini gerçeğe yakın ifadelerle dile getirir. Neşâtî de (ö. 1674) “tenha bir yerde sevgiliyle karşılaşma arzusu”nu arz eder:

*Der-i meyhânede Şehrî-i rüsvâ-mesti dün gördüm
Yıkılmış kendi bir yirde yatur destâr bir yirde*
(Şehrî, G 119/5, s. 227)

*Râst geldüm bana ol şûh-ı cihân şöyledi
Elin öpmek diledim döndi hemân şöyledi*

*Bedenin kucmaga kasd eyledüm ol serv-kaddün
O el hançer olup ol âfet-i cân şöyledi⁵*

*Didüm ey şûh-ı gam hicrîn ile mahmûram
Câm-ı la'lüni sunup hande-künân şöyledi*

⁵ Mısraın vezni bozuktur.

*Didüm öldür beni tek eyleme ağyâra nazar
El urup kabza-i şemşîre hemân şöyledi*

*Şehrî gördüm ki ider dil-ber-i şûhına niyâz
Didi bu söz burada kalsun amân şöyledi
(Şehrî, G 133, s. 234)*

*Bulup tenhâ seni bir gün Neşâtî reh-güzârunda
Biraz ahvâlini arz itse küstâhâne olmaz mı
(Neşâtî, G 135/5, s. 163)*

Sonuç

Sonuç olarak, gerçekçi anlatım, Türk şiirinde, Klâsik üslûp ya da Sebk-i Hindî gibi bağımsız bir üslûp olmayıp divan şiirinin başlangıcından beri örneklerine rastlanan ancak XVII ve XVIII. asırlarda daha belirginleşen bir tarzdır. Bu tarzı farklı kılan şey, gazelde yer almasıdır. Yoksa gerçekçi anlatım, kaside ve musammatlarda oldukça sık rastlanan bir hususiyettir.

XVI. asır İran şiirinde Sebk-i Irakî'ye bir tepki ve Sebk-i Hindî'ye geçişin ara aşaması olan Vukû-gûyî'nin, Osmanlı sahası Türk şiirini doğrudan etkilediğini söylemek için daha fazla araştırma ve karşılaştırmaya ihtiyaç vardır. Ancak bu tarzın, Sebk-i Hindî örneğinde olduğu gibi, İran şiirinden bir asır sonra Türk şiirinde yoğunlaşması akla, iki saha arasında etkileşim olabileceği düşüncesini getirmektedir.

Klâsik Türk Şiiri'ndeki gerçekçilik hakkında şu nokta asla unutulmamalıdır: Bu tarzdaki gerçeklik ve gerçekçilik, XIX. asır veya günümüz şiirlerindeki realizmle karşılaştırılmaz. Bu tür gazeller, kendi dönemlerinde kaleme alınan benzer konu ve temaları içeren gazellere nispetle gerçekçi sayılırlar.

Gerçekçilik içeren gazeller genellikle tahkiye, tasvir, “dedim-dedi” söyleyişi, hitap veya konuşma dili özellikleri taşır. Bu tarz, XVII ve XVIII. yüzyıldan önceki şairlerde yer yer görülmekle birlikte, tek bir şairin gazellerinde yoğunluk kazanamamıştır. XVII ve XVIII. yüzyıllarda ise, özellikle Sebk-i Hindî şairlerinin gazellerinin bir niteliği olarak daha da belirginleşmiştir.

KAYNAKLAR

- AKÜN, Ömer Faruk (1994), “Divan Edebiyatı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi C. IX*, s. 389-427.
AKYÜZ, Kenan vd. (2000), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.

- AKSOYAK, İsmail-İSEN, Mustafa (2003), *Gazâ-nâme-i Çehrin*, Ankara: AKM Yayınları.
- ÂRYÂN, Kamer (2005), “Fars Şiirinin Seyri İçinde Hindî Adıyla Meşhûr Üslûbun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri” (çev. İsrâfil BABACAN), *Nüşa C. V, sy. 18*, s. 86-98.
- BABACAN, İsrâfil (2010), *Klâsik Türk Şiirinin Sonbaharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- CEM, Dilçin (1986), “Divan Şiirinde Gazel”, *Türk Dili Dergisi Divan Şiiri Özel Sayısı*, sy. 415-417, s. 78-247.
- DEMİREL, Şener (1999), *Şehrî, Hayatı, Sanatı, Divanı’nın Tenkitli Metni*, Basılmamış Doktora Tezi, FÜSBE.
- ENÜŞE, Hasan (1375/1997), *Ferheng-nâme-i Edeb-i Fârsî C. II*, Tahran: Sâzmân-ı Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî.
- GÜLERYÜZ, Ali (2006), “Sebk-i Irakî ile Sebk-i Hindî Arasında Geçiş Dönemi Üslûbu: Mekteb-i Vukû”, *Sözde ve Anlamda Farklaşma Sebk-i Hindî*, İstanbul: Turkuaz Yay., s. 102-107.
- HORATA, Osman (2009), *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klâsik Dönem Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yay.
- İPEKTEN, Haluk (1970), *Nâil-i Kadîm Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- KAPLAN, Mahmut (1996), *Neşâtî Divanı*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Bâkî Divanı*, Ankara: TDK Yay.
- MACÎT, Muhsin (1997), *Nedîm Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- ME’ÂNÎ, Ahmed-i Gulçîn (1374/1996), *Mekteb-i Vukû Der-Şi’r-i Fârsî*, Meşhed: İntişârât-ı Dânişgâh-ı Firdevs.
- MENGİ, Mine (1995), *Mesîhî Divanı*, Ankara: AKM Yay.
- MÎRSÂDİKÎ, Meymenet (1373/1995), *Vâje-nâme-i Hüner-i Şâirî*, Tahran: Kitâb-ı Mihnâz.
- MUÎN, Muhammed (1371/1993), *Ferheng-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-ı Emîr Kebîr.
- NU’MÂNÎ, Şibli (1363/1985), *Şi’rû’l-Acem C. III*, Tahran: Dünyâ-yı Kitâb.
- ŞEMÎSÂ, Sirûs (1376/1998), *Seyr-i Gazel Der-Şi’r-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- _____ (1381/2003), *Sebk-Şinâsî-i Şi’r*, Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- TARLAN, Ali Nihad (1966), *Ahmed Paşa Divanı*, İstanbul: MEB Yay.
- _____ (1997), *Necati Beg Divanı*, İstanbul: MEB Yay.
- ÜZGÖR, Tahir (1991), *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divan’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara: AKM Yay.
- WALTER, G. Andrews (2000), *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, (çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yay.
- YENİTERZİ, Emine (2005), “Divan Şiirinde Gazel Redifli Gazeller”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 18, s. 1-9.